

УДК [005:504.064]:664.8

Скляр Л.Б.,
к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Skliar L.B.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department
of accounting and audit
Odessa National Academy of Food Technologies

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE ECONOMIC AND ECOLOGICAL ANALYSIS AS A PART OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Еволюційний аналіз наукових підходів до еколого-економічного управління свідчить, що практичні аспекти та тенденції розвитку еколого-економічних систем управління у світі насамперед обумовлені економічним устроєм держав, в яких функціонують суб'єкти господарювання – промислові підприємства. Так, у ХХ столітті система природоохоронного планування й управління в Україні була складовою частиною всього народногосподарського планування й управління, що базувалися на принципах планової економіки. Планова економіка України передусім передбачала домінуючу роль державного управління в загальній системі управління. Тому існуюча в ці роки в державі система управління у сфері природокористування і охорони довкілля не завжди була признана ефективною.

Сучасна система екологічного управління в Україні включає вищий (державний); середній (рівень автономної республіки і областей); нижчий (місцевий, локальний) рівні управління. Організаційно-правовий базис практичної реалізації систем управління на вищезначених рівнях представлений законодавчою, виконавчою і судовою галузями власті. У сьогоденні існують два підходи до виділення рівнів адміністративного економіко-екологічного управління: територіальний і галузевий. Але, не зважаючи на прагнення України запровадити у вітчизняну практику останні наукові досягнення в цьому напрямку, в державі на сьогодні існують значні екологічні проблеми. Рішення цих проблем передбачає удосконалення існуючої системи наукових поглядів до екологічного управління, екологічного менеджменту, економіко-екологічного аналізу та діагностики, а також закріплення цих дефініцій та наукових досліджень на нормативно-правому та законодавчому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу еволюційних тенденцій розвитку систем еколого-економічного управління підприємствами в історичному ракурсі досліджуються достатньо широко науковцями С. Харічковим, Т. Галушкіною, І. Карагодовим, О. Балацьким, В. Лук'янихиним, Е. Лук'янихіною, А. Садековим тощо. Не зважаючи на це, до сих пір не існують чітко визначеного категоріально-понятійного апарату у цій сфері.

Постановка завдання. Розглянути категорію «екологічне управління». Дати визначення економіко-екологічному аналізу в системі екологічного управління. Дослідити особливості формування економіко-екологічного балансу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо різні підходи до екологічного управління, які існують у науковій спільноті.

Так, Карагодов І. у своїх дослідженнях [1] використовує поняття „економіко-екологічний менеджмент” для позначення управління економіко-екологічною системою на регіональному рівні. С. Харічков і Т. Галушкіна розуміють „екологічний менеджмент” як напрям міждисциплінарної науки, який розробляє оптимальні варіанти конкурентоздатних управлінських рішень відносно природоохоронної діяльності на всіх рівнях управління економічними процесами [2]. У подальших своїх дослідженнях Балацький О., Лук'янихин В., Лук'янихіна Е. [3] вважають, що „екологічне управління” це „діяльність державних органів і економічних суб'єктів, головним чином направлену на дотримання обов'язкових вимог природоохоронного законодавства, на розробку і реалізацію відповідних цілей, проектів і програм”, а „екологічний менеджмент” - це „ініціативна і результативна діяльність економічних суб'єктів, направлена на досягнення власних екологічних цілей, проектів і програм розроблених на основі принципів еко-ефективності і еко-справедливості”.

Можна спостерігати дуже широкий діапазон термінів, пропонованих різними авторами. Аналіз

західної наукової літератури свідчить, що існують різні трактування систем управління навколишнім природним середовищем на рівні підприємства, а саме: менеджмент довкілля (Welford P. [4]), екологічний менеджмент (Шкарупа В.Ф. [5]), менеджмент охорони довкілля (Leopold L.B., [6]), екологічно усвідомлене управління підприємством (Gilpin A. [7]), екологічна політика підприємства (Fox W. [8]) тощо. Проте, некоректне переведення англійських термінів „Environmental management” і „Ecological management”, а також використання адміністративного підходу, що залишився з дореформеного періоду, до управління (у тому числі і в екологічній сфері) призвели до неправильного тлумачення цих термінів. З точки зору А.А. Садекова [9], поняття „адміністративне екологічне управління” пов'язане насамперед з державним управлінням у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Деяка складність трактування даного поняття полягає також в тому, що англійські терміни „Environmental management” і „Ecological management” більшість авторів перекладають однаково як „екологічний менеджмент”, хоча є велика відмінність, яка, за думкою Пахомової Н.В. та Рихтер К.К., полягає в наступному [10, с.382]:

- менеджмент природокористування (environmental management), для якого характерний традиційний „захисний підхід”, не вимагає зміни існуючої техніко-економічної парадигми;
- екологічний менеджмент (ecological management) передбачає пошук вузьких місць у соціо-еколого-економічних системах управління підприємствами як основи для прийняття екологічно збалансованих управлінських рішень.

Таким чином, управління довкіллям є підсистемою системи управління, орієнтованої на певний об'єкт (подібно до кадрового, виробничого або фінансового менеджменту).

Європейська система EMAS (Environmental Management and Audit System) дає наступний погляд на принципові характеристики складових елементів поняття еколого-економічного управління [11]:

- відповідальна, екологічно орієнтована підприємницька політика є внутрішнім поняттям всіх дій фірми відносно груп її інтересів. Як сукупність вищестоящих рамкових норм, що визначають екологічно прийнятне поле дій для підприємства, підприємницька політика позначає одночасно дорогу і мету роботи фірми у напрямі бажаної зміни її функціонування;
- управлінські завдання охорони довкілля на підприємстві націлені або на недопущення виникнення навантаження на внутрішнє і зовнішнє виробниче довкілля, або, щонайменше, на її усунення і зменшення.

Дане визначення економіко-екологічного управління і його цілей підкреслює необхідність здійснення фірмою природоохоронних заходів при організації виробництва. Тобто завдання зниження навантаження на екосистеми, забезпечення їх нормального стану є настільки ж важливим, як і забезпечення існування самої фірми.

В межах аналізу взаємозв'язку екологічної та економічної сфер господарювання, а також виявлення домінування економічних чи екологічних цілей прийнято виділяти два основні напрями [12], а саме: домінування економічних цілей над екологічними, або навпаки. Крім цих залежностей є ще одна найбільш прогресивна – це збалансований взаємозв'язок економіки й екології. На думку Садекова А.А., такі залежності можна представити наступним чином (рис. 1).

Еколого-економічний аналіз є важливим інструментом оцінки екологічної стійкості підприємств і галузей. З його допомогою можливо приймати оптимальні управлінські рішення у сфері природокористування й охорони довкілля.

Рис. 1. Взаємодія екологічних і економічних цілей

Джерело: на підставі [13]

Тому, на наш погляд, “економіко-екологічний аналіз” можна трактувати як інформаційно-аналітичний інструмент сучасного менеджменту, що представляє собою систему обліку, контролю, аналізу і аудиту, реалізація яких сприяє обґрунтуванню альтернативних підходів при здійсненні оперативного й стратегічного управління підприємством, спрямованих на підвищення еколого-

економічної ефективності.

Крім цього зазначимо, що економіко-екологічний аналіз є необхідною основою для подальшого удосконалення структурної побудови організаційно-економічного механізму підприємства, прогнозування його розвитку, а також оцінювання впливу господарської діяльності на навколишнє середовище.

На підґрунті сучасних підходів до процедури проведення економічного та екологічного аналізу, на наш погляд, комплексний економіко-екологічний аналіз слід розглядати у трьох напрямках, а саме – фінансовому, управлінському та ринковому екологічному (табл. 1).

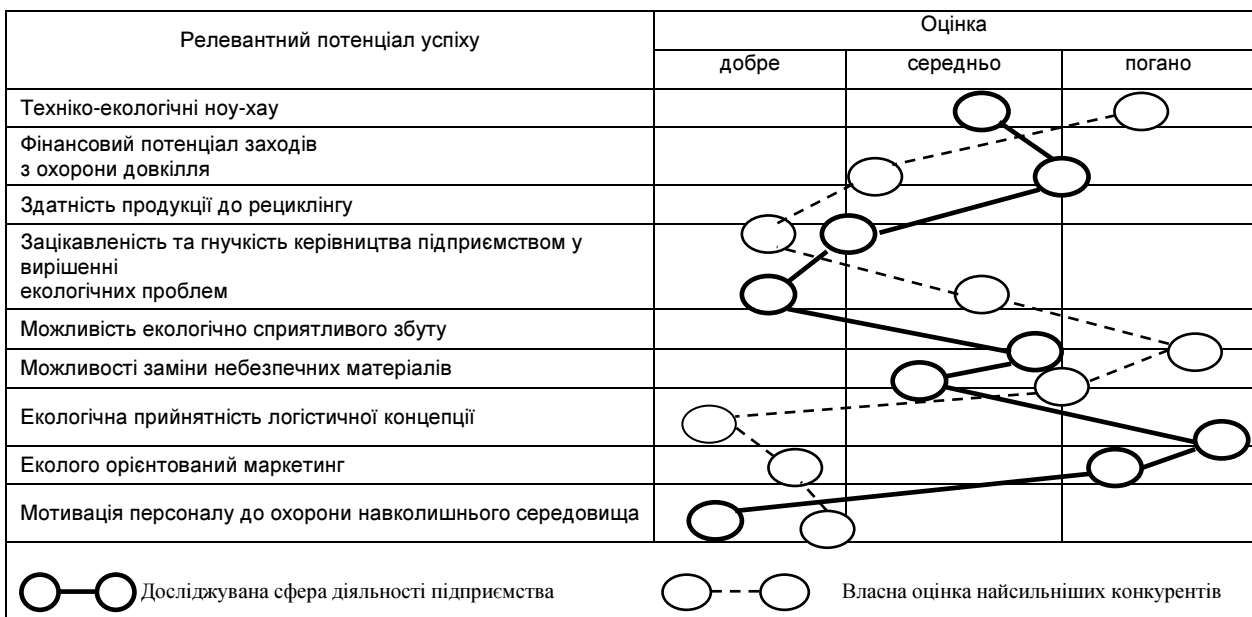
Таблиця 1

Складові економіко-екологічного аналізу діяльності підприємства

Економіко-екологічний аналіз підприємства		
Фінансово-економічний (фінансовий)	Техніко-економічний (управлінський)	Екологічний (ринковий)
1. Аналіз фінансових результатів діяльності та рентабельності	1. Аналіз виробництва продукції (робіт, послуг)	1. Аналіз довкілля та впливу на навколишнє середовище
2. Аналіз фінансового стану	2. Аналіз реалізації продукції та марке-тингової діяльності (4P)	2. Екологічно адаптовані PEST, GAP - аналіз
3. Аналіз ефективності інвестиційної діяльності	3. Аналіз використання виробничих ресурсів і організаційно-технічного рівня підприємства	3. Економіко-екологічний баланс: - виробництва; - продукції; - підприємства; - місця розташування
4. Аналіз потоків грошових коштів	4. Аналіз витрат на виробництво та собівартості продукції	4. ABC/XYZ-аналіз
5. Аналіз вартості підприємства	5. Аналіз управлінської сфери (прийняття і виконання рішень, кадрова політика, структура керування тощо)	5. SWOT-аналіз (адапований до екологічної діяльності підприємства)
		6. Економіко-екологічний моніторинг

Джерело: розроблено автором

Особливе значення при оцінці ринкової складової економіко-екологічного аналізу займає SWOT – аналіз. Економіко-екологічний профіль в межах сильних сторін та вузьких місць наведено на рис. 2. Для кожного фактора приводиться експертна оцінка його вагомості.

Рис. 2. Економіко-екологічний профіль сильних сторін та вузьких місць підприємства у межах SWOT- аналізу

Джерело: на підставі [14]

В межах економіко-екологічного аналізу на підприємствах формується економіко-екологічний

баланс. Для еколого-економічного аналізу підприємства Гартмут Г. запропонував використовувати наступну систему економіко-екологічних балансів [14]: виробничий економіко-екологічний баланс (баланс входу-виходу виробництва); економіко-екологічний баланс процесу; економіко-екологічний баланс продукції; економіко-екологічний баланс місця розташування.

Виробничий економіко-екологічний баланс є внутрішнім інструментом контролінгу для управління потоками відходів та емісій. При першому встановленні фактичного стану виявляються вузькі місця та визначаються пріоритети для подальшого обліку. Економіко-екологічний баланс процесів є частковими кроками при розробці шляхів вирішення питань уникнення емісій. Одночасно вони утворюють базу для складання балансів продукції. Економіко-екологічний баланс продукції як сума балансів процесів упродовж життєвого циклу продукції мають різні сфери використання і можуть у зв'язку з цим мати різне методичне забезпечення. Їх метою є виявлення та оцінка впливів на довкілля. Економіко-екологічний баланс процесів та продукції дають змогу здійснити перевірку виготовленої продукції та виробничих процесів, а також екологічну оптимізацію способів заміни. Економіко-екологічний баланс місця розташування аналогічно до першої екологічної перевірки може складатися для місця розташування підприємства. Будучи зумовленою інвестиційними потребами та необхідністю проведення санації, він є важливою складовою при виявленні ризиків виникнення аварійних ситуацій, екологічної відповідальності та реальної вартості підприємства [14].

Висновки з даного дослідження. Формування нових наукових підходів до розкриття сутності економіко-екологічного аналізу систем екологічного управління обумовлено удосконаленням та сучасним баченням економічного управління. У статті сформовано структурно-системне уявлення поняття „економіко-екологічний аналіз”, яке на відміну від існуючих трактується як інформаційно-аналітичний інструмент діагностики, реалізація якого сприяє обґрунтуванню альтернативних підходів при здійсненні оперативного й стратегічного управління підприємством, спрямованих на підвищення його економіко-екологічної ефективності. Для підвищення ефективності аналітичної роботи на вітчизняних підприємствах запропоновано комплексний економіко-екологічний аналіз здійснювати у трьох напрямках, а саме – фінансовому, управлінському та ринковому екологічному.

Література

1. Карагодов И. Экологический менеджмент природопользования / И. Карагодов // Бизнес-информ. – 1998. – № 19. – С. 3-7.
2. Галушкина Т.П. Экологический менеджмент в Украине: реали и перспективы / Т.П. Галушкина, С.К. Харичков. – Одеса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 1998. – 107 с.
3. Балацкий О. Экологический менеджмент: проблемы и перспективы становления и развития / О. Балацкий, В. Лукьянихин, Е. Лукьянихина // Экономика Украины. – 2000. – № 5. – С. 68-73.
4. Welford R. Environmental Strategy and sustainable Development. The corporate challenge for 21st century. – London, New York, 1995. – 356 p.
5. Шкарупа В.Ф. Основы экологии та безпеки товарів народного споживання : підручник / В.Ф. Шкарупа. – К. : КНТЕУ, 2002. – 217 с.
6. Leopold L.B., F.E. Clark, B.V. Hanshaw & J.R. Balsey. A procedure for evaluating environmental impact. US Geological Survey Circular 645, Department of Interior, Washington DC, 1998.
7. Gilpin A. Environmental impact assessment (EIA): cutting edge for the twentieth century. – Cambridge university Press, 1999.
8. Fox W. Toward a Transpersonal Ecology: Developing New Foundations for Environmentalism. Boston, 2002, XV, p. 380.
9. Садеков А.А. Механизмы эколого-экономического управления предприятиями : монография / А.А. Садеков. – Х. – Изд. дом «ИНЖЕК», 2004. – 224 с.
10. Пахомова Н.В. Экономика природопользования и экологический менеджмент : учебник / Н.В. Пахомова, К.К. Рихтер. – С.Пб: Из-во С.-Петербургского университета, 1999. – 488 с.
11. ISO 14004. Environmental management systems – General guidelines on principles, systems and supporting techniques (1996). – Brussels: ISO, 1996.
12. Мишенин Е.В. Экономический механизм экологизация производства / Е.В. Мишенин, Б.А. Семенченко, Н.В. Мишенина. – Сумы: ИПП „Мрія –1”–ЛТД, 1996. – 140 с.
13. Садеков А. Оцінка й урахування екологічного фактора у підприємницькій діяльності. / А. Садеков // Схід. – 2003. – № 3. – С. 19-24.
14. Гартмут Г. Еко-баланс як інструмент добровільного оприлюднення балансу використання сировини, енергоносіїв та утворення відходів у процесі виробництва. / Г. Гартмут // Науковий вісник: Зб. наук.-техн. праць „Еколого-економічні проблеми розвитку лісового комплексу”. – Львів: УкрДЛТУ. – 2001, вип. 11.3. – С. 170-174.

References

1. Karagodov, I. (1998), “Ecological management of nature use”, *Biznes-inform*, no. 19, pp. 3-7.
2. Galushkina, T.P. Kharichkov, S.K. (1998), *Ekologicheskij menedzhment v Ukraine: reali i perspektivy* [Ecological management in Ukraine: imple and perspectives], Institut problem rynka i ekonomiko-ekologicheskikh issledovaniy NAN Ukrainy, Odessa, Ukraine, 107 p.

3. Balatskiy, O., Lukyanikhin, V. and Lukyanikhina Ye. (2000), "Ecological management: problems and prospects of establishment and development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 68-73.
4. Welford, R. (1995), "Environmental Strategy and sustainable Development. The corporate challenge for 21st century", London, New York, 356 p.
5. Shkarupa, V.F. (2002), *Osnovy ekolohii ta bezpeky tovariv narodnoho spozhyvannia* [Fundamentals of ecology and safety of consumer goods], textbook, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 217 p.
6. Leopold, L.B., Clark, F.E., Hanshaw B.B. & Balsey J.R. (1998), "A procedure for evaluating environmental impact". US Geological Survey Circular 645, Department of Interior, Washington DC.
7. Gilpin, A. (1999), "Environmental impact assessment (EIA): cutting edge for the twenties-first century", Cambridge university Press.
8. Fox, W. (2002), "Toward a Transpersonal Ecology: Developing New Foundations for Environmentalism", Boston, XV, p. 380.
9. Sadekov, A.A. (2004), *Mekhanizmy ekologo-ekonomicheskogo upravleniya predpriyatiyami* [Mechanisms of ecological and economic management of enterprises], monograph, Izd. dom «INZHEK», Kharkov, Ukraine, 224 p.
10. Pakhomova, N.V., Rikhter, K.K. (1999), *Ekonomika prirodopolzovaniya i ekologicheskij menedzhment* [Environmental Economics and ecological management], textbook, Iz-vo S.-Peterburgskogo universiteta, St.-Peterburg, Russia, 488 p.
11. ISO 14004. Environmental management systems. – General guidelines on principles, systems and supporting techniques (1996). – Brussels: ISO, 1996.
12. Mishenin, Ye.V., Semenchenko, B.A. and Mishenina, N.V. (1996), *Ekonomicheskij mekhanizm ekologizatsiya proizvodstva* [Economical mechanism of the greening of production], IPP "Mria –1", LTD, Sumy, Ukraine, 140 p.
13. Sadekov, A. (2003), "Evaluation and consideration of the ecological factor in entrepreneurial activity", *Skhid*, no. 3, pp. 19-24.
14. Hartmut, H. (2001), "Eco-balance as a tool for voluntary promulgation of the balance of raw material use, energy carriers and waste generation in the production process", *Naukovyi visnyk: Zb. nauk.-tekhn. Prats „Ecological and economical problems of the forest complex development”*, issue 11.3, pp. 170-174.

УДК 332.365

Булишева Д.В.,
аспірант*

*Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

Bulysheva D.V.,
graduate student
*Institute of Market Problems and Economic
and Ecological Research NAS of Ukraine*

THE WAYS OF IMPROVEMENT THE FINANCIAL MECHANISM OF THE RECREATIONAL LAND USE OF URBAN AGGLOMERATIONS

Постановка проблеми. Однією з основних складових частин фінансово-економічної системи природокористування та раціонального використання природних ресурсів є платежі за забруднення та використання земель. Від того, наскільки вищевказана система надійна й ефективна, багато в чому залежить раціональне використання земельних ресурсів і стан навколишнього середовища країни.

Нині у світі активізується процес переходу від фронтальної, споживацької моделі функціонування національних господарств до моделі екологічнобезпечного самопідтримуючого соціально-економічного розвитку. Акцент робиться на необхідності формування загальної відповідальності всіх держав і їх взаємодії у реалізації ідей сталого розвитку, "створення передумов для збалансування інтересів суспільства і можливостей природи" [9]. Основною проблемою на шляху до забезпечення дієвості досконалого фінансово-економічного механізму землекористування є підвищення зацікавленості суб'єктів-забруднювачів та користувачів природних ресурсів, стимулювання екологічного оподаткування та забезпечення його реалізації у даній сфері.

*Науковий керівник: Галушкіна Т.П. – д.е.н., професор, заслужений економіст України